

Kucharski, Szymon

Pałac "Sokoła"

Przegląd Pruszkowski nr 2, 54-58

2009

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Szymon Kucharski
członek Zarządu PTKN

Pałac „Sokoła”

Wzniesiony został w roku 1876 przez Ignacego Więckowskiego, na gruncie, pochodzącym z przeprowadzonej przez Epsteinów parcelacji i rozprzedaży majątku Pruszków, przy drodze, łączącej tenże majątek ze stacją kolejową. Błędna jest inna teoria jego genezy, która datuje go na rok 1867, a jako pierwszą właścicielkę wskazuje Marię Stępińską; musiałyby to mieć miejsce przed parcelacją. Stępińscy byli istotnie właścicielami pałacu, ale nieco później. Zaprojektowany przez nieznanego architekta, eklektyczny, o złożonej bryle i nieregularnym rzucie, połączył cechy architektury renesansowej i klasycystycznej. Pełnił funkcję podmiejskiej rezydencji. Kolejnym jego właścicielem był Aleksander Stępiński, a po nim Ksawery hr Pusłowski, który do wybuchu I wojny światowej wynajmował go dr Danielowi Goldbergowi, prowadzącemu prywatną lecznicę psychiatryczną (po wojnie przeniesioną do majątku Micin). Pusłowski w spadku zapisał majątek Stowarzyszeniu Księży Emerytów gnieźnieńskiej Kurii Arcybiskupiej, ci jednak nie zdążyli się tu nigdy sprowadzić, gdyż w połowie października 1914 roku pałac i park zostały zniszczone ogniem artylerii niemieckiej.

Zaraz po odzyskaniu niepodległości, opuszczonym obiektem zainteresowało się gniazdo pruszkowskie Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, w okresie zaborów działające nielegalnie. Dotychczas jego zebrania odbywały się w świetlicy Fabryki Ołów-

ków, a ćwiczenia w parkach publicznych. Stosowną umowę z Kurią podpisano z początkiem 1924 roku; zamiast czynszu, Towarzystwo zobowiązało się odbudować pałac i uporządkować park. Dzięki sprawnej organizacji, już 31 XII odbyła się w pałacu pierwsza duża impreza publiczna – bal sylwestrowy, który od tej pory organizowano tu corocznie przez następne 14 lat. Część pomieszczeń na piętrze podnajęto Szkole Handlowej. W sali gimnastycznej uruchomiono kino „Znicz”, a w roku 1928 powiększono ją, dostawiając do pałacyku dobudówkę, która znacznie oszpeciła jego bryłę. Wewnątrz zainstalowano scenę teatralną z kulisami. W roku 1925 uporządkowano park wznosząc od ul. Kościuszki ogrodzenie z żelaznych prętów na betonowej podmurówce i szeroką bramę, zaś od strony ul. Chopina – drewniany płot. Przy bramie stanęła mała drewniana budka, w której sprzedawano bilety do parku, i druga, większa, z przyległym doń tarasem, mieszcząca cukiernię i kawiarnię [kawiarenkę prowadzili pp. Gratkowscy – ciastka przy-

wozili z cukierni Gajewskiego z Warszawy – przyp. redakcji.]. Park podzielono na część wypoczynkową (od strony ul. Kościuszki) i sportową (w głębi). W części wypoczynkowej wytyczono alejki, ustawiono ławki i zasadzono zieleń, podarowaną przez firmę Braci Hose-rów, zaś w sportowej urządzono bieżnię, korty tenisowe, boiska do siatkówki, koszykówki i dyscyplin lekkoatletycznych, skoku w dal i wzwyż, rzutu kulą i dyskiem. Przyrządy gimnastyczne wy-

konała Fabryka Ołówków. W 1938 roku oddano do użytku kolejny, nowoczesny kort tenisowy i strzelnicę małokalibrową, ulokowaną wzdłuż ogrodzenia od strony ul. Drzymały [w części przylegającej do ul. Niepodległości i Chopina znajdował się sad, który był własnością księży emerytów – przyp. redakcji].

Po mobilizacji, do 8 września 1939 roku na wieży pałacu funkcjonował jeden z punktów obserwacyjno-meldunkowych obrony przeciwlotniczej rejonu Warszawy, połączony ze Stolicą połową linią telefoniczną. Gdy w połowie września zabrakło miejsc w okolicznych szpitalach polowych (zapełniły się one rannymi w bitwie pod Brwinowem), wysiłkiem mieszkańców Pruszkowa urządzono w sali kinowej dodatkowy punkt opatrunkowy. Z początkiem 1940 roku na terenie Generalnego Gubernatorstwa utworzono działającą legalnie Radę Główną Opiekuńczą, zrzeszającą wszystkie funkcjonujące jeszcze polskie organizacje społeczne – pałacyk stał się siedzibą jej pruszkowskiej delegatury. Rok później brama i płot od strony ul. Kościuszki

zostały zdemontowane i zabrane przez Niemców jako surowiec wtórny. W 1944 roku w pałacu znalazła schronienie grupa wysiedleńców z Warszawy.

Do stycznia 1945 roku funkcjonowała tu także stołówka dla ubogich, a latem w parku organizowano półkolonie dla dzieci.

Okolo 1950 roku rozebrano zdewastowaną salę widowiskową, nie przywracając jednak pierwotnego kształtu i wystroju elewacji, a budynek przeznaczono na ośrodek kultury. W latach 60. uporządkowano otaczający go park i ustawiono w nim, przeniesione ze Żbikowa, popiersie T. Kościuszki. Piwnicę-lodownię rozebrano i zasypano, tworząc istniejący do dziś pagórek. W 1974 roku w miejscu sali widowiskowej wybudowano amfiteatr, zaś na wieży zainstalowano zegar z kurantem, skonstruowany przez inżyniera pruszkowskiego CBKO, Marka Górskiego, współtwórcę zegara na Zamku Królewskim w Warszawie. Popiersie Kościuszki wróciło wówczas na Żbików, zaś w parku ustawiono kilka abstrakcyjnych rzeźb.